

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

**ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ**

Колективна монографія

II частина

Київ
Вид-во “Світ знань”
2023

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

Т 65

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету мистецтв
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 1 від 26 вересня 2022 р.)*

Рецензенти:

В. М. Лабунець, доктор пед. наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Д. Г. Юник, доктор пед. наук, професор кафедри теорії та історії музичного виконавства Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського;

Е. М. Кучменко, доктор історичних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Автори: *Л. Байда, Т. Бодрова, Т. Бондар, Т. Борова, В. Буханевич, Ван Кань, І. Глазунова, Н. Горбатенко, Т. Гризоголова, Ж. Дьоміна, Н. Дуб'юк, О. Єременко, І. Коваленко, А. Литвак, Лю Шуай, О. Матвієнко, О. Мельник, І. Міхнєва, Т. Олефіренко, Л. Паньків, Г. Савчук, Л. Степанова, Сюй Вейвей, Сюй Цін, І. Топчієва, В. Федоришин, О. Хоружа, Л. Чинчева, П. Шевчук, О. Шевченко, Ян Чаншен.*

Т 65

Трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького профілю : колективна монографія. Ч. 2 / Байда Л. та ін. ; за заг. ред. А. Козир, В. Федоришина. – Київ : Вид-во “Світ знань”, 2023. – 367 с.

ISBN 978-966-7742-27-0

У II частині монографії представлений методичний інструментарій трансдисциплінарної підготовки фахівців у галузі мистецької освіти. Виокремлено етнокультурний контекст викладання навчальних дисциплін у закладах вищої мистецької освіти. Визначена система культурологічного висвітлення національного мистецтва, основою якого є глибоке проникнення до образної сутності, до особливостей відтворення національної ментальності в мистецтві. Обґрунтовані основні напрямки мистецької освіти, що зафіксовані в освітньо-наукових моделях. Монографія призначена для науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрантів і студентів вищих навчальних закладів мистецької освіти, вчителів музичного мистецтва, музичних педагогів.

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

ISBN 978-966-7742-27-0

© Колектив акторів, 2023
© Вид-во “Світ знань”, 2023

14. Kaplan, C.; Turner, S.; Norman, E.; Stillson, K. (1996). Promoting Resilience Strategies: A Modified Consultation Model. *Children & Schools*, 18 (3), 158–168.
15. Murthy, S. & Lakshminarayana R. (2006). Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World Psychiatry* 5 (1), 25-30.

Людмила Байда

ФОРМУВАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЖІНОЧОГО ХОРУ "ПАВАНА" ЗГІДНО СУЧАСНИМ ВИМОГАМ

“Хоровий клас” – одна з провідних дисциплін на факультеті мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М. П. Драгоманова у системі диригентської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Навчання в ньому об’єднує дуже багато важливих компонентів, які не тільки взаємопов’язані і доповнюють один одного, але й залежать від ефективності зібраних сучасних прогресивних і новаторських форм і методів навчання.

Хоровий спів – найдемократичніший та найдоступніший вид музичного виховання, розвитку творчої особистості та музичного виконавства, значення якого важко переоцінити. Саме в хоровому класі у багатьох студентів проходить перше знайомство з хоровим співом. Впродовж чотирьох-п’яти років проходить становлення та розвиток творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, його підготовка до практичної роботи з дітьми загальноосвітніх шкіл, приходить розуміння усієї складності вокально-хорової роботи, відчуття великої відповідальності і творчості, радості від досягнення художньої мети.

Вивчення дисципліни “Хоровий клас” здійснюється в комплексі міждисциплінарних та міжкафедральних зв’язків в галузі фахової підготовки:

– дисциплін кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування (“Хоровий клас”, “Хорознавство”, “Хорове диригування”, “Хорове аранжування”, практика у школі);

- кафедри теорії та методики постановки голосу;
- кафедри теорії та історії музики (дисципліни циклу музично-теоретичної підготовки: “Теорія музики”, “Сольфеджіо”, “Гармонія”, “Поліфонія”, “Аналіз музичних форм” та дисципліни музично-історичного циклу “Історія української музики”, “Історія зарубіжної музики”, “Естрадне виконавство”);

- дисципліни кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства;

- кафедри інструментального та оркестрового виконавства (“Оркестровий клас”, “Основний музичний інструмент”, “Додатковий музичний інструмент”, “Концертмейстерський клас”);

- кафедри хореографії.

Саме в їхньому тісному взаємозв’язку та взаємодоповненні, в єдиному навчально-виховному процесі можна досягнути єдності і цілісності у формуванні високих професійних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

На початку кожного навчального року викладачі кафедри теорії та методики постановки голосу, кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування, кафедри теорії та історії музики та кафедри інструментального та оркестрового виконавства проводять спільне прослуховування студентів, які вступили до нашого університету на факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського. Проходить індивідуальне знайомство зі студентом з фіксацією викладачами у своїх журналах:

- де, коли, який навчальний заклад закінчив студент;
- яким музичним інструментом володіє;
- якими видами мистецтв займався (танець, живопис, акторською майстерністю, комп’ютерними технологіями та графікою);

- чи співали в дитячому чи юнацькому хорі, вокальному ансамблі, вокальні студії, чи грали в дитячих оркестрах;

- пропонують у зручній тональності заспівати два твори (один, бажано народну пісню а capella, інший – під власний супровід), різні за характером. При необхідності концертмейстер вокально-хорової чи інструментальної кафедри допомагають студентам, акомпануючи їх твори з супроводом, створюючи невимушену, емоційну і творчу

атмосферу для повного розкриття початкових навичок студентів. Викладачі хорової та вокальної кафедри, підспівуючи, надихають своєю підтримкою студентів, допомагають подолати сором'язливість і скутість, невпевненість під час виконання творів;

– за допомогою нескладних мелодичних, ритмічних вокальних вправ викладачі фіксують наслідки виявлених музичних здібностей: тембр, діапазон, особливості інтонації, дикції, пам'яті, дихання, емоційності та виразності виконання, володіння музичним інструментом, інтонування висхідних та низхідних інтервалів, проспівування та вибудовування акордів та їх обернення.

Після такої плідної співпраці викладачів різних кафедр, ознайомившись зі студентами і їх початковим рівнем, викладачі і надалі, впродовж усього навчання, продовжують відмічати свої спостереження щодо професійного розвитку студента, надбання та формування вокальних та хорових навичок, розкутості та сценічного артистизму, оволодіння навичками гри в оркестрах, опанування додатковим музичним інструментом, загострення мелодичного та гармонічного слуху, інтонування в нетемперованому і темперованому строї, оволодіння пластикою свого тіла і усвідомлене наповнення диригентських рухів. Аналізуючи та зіставляючи початковий рівень з кінцевим результатом навчання, викладач факультету мистецтв має усвідомити, що тільки у найтіснішому міждисциплінарному та міжкафедральному взаємозв'язку, в єдиному навчально-виховному процесі, всебічно розкриваючи творчий потенціал студента, ми досягнемо єдності у формуванні високих професійних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Тільки у тісній співпраці викладачів різних кафедр ми зможемо сформуванати яскраву творчу особистість з широким діапазоном знань і вмінь, відкритих до експериментів та до всього нового, що продукує світовий навчально-педагогічний та мистецький простір.

І тут немає бути місця вузькопрофільним, егоїстичним інтересам окремих викладачів кафедри, які можливо вважають свій предмет, свою вузьку спеціалізацію головним чинником в розвитку та становленні майбутнього фахівця, а все інше не важливе, не суттєве, а то і шкідливе!

Ми, викладачі, маємо мати єдину, усвідомлену як аксіома мету – підготовку студента до практичної діяльності у школі.

Формування студента-лідера, який як “енерджайзер”, миттєво генерує та застосовує нові підходи і методи у спілкуванні з дітьми. В методиці комбінаторного проведення уроку, практично реалізовує свої сміливі, нестандартні ідеї щодо інтерпретації твору. Конкурентоспроможним з широким арсеналом теоретичних знань та практичних навичок, психологічно стійким і адаптованим у соціумі.

У спілкуванні зі студентами, у формуванні програм з основного фаху, у підборі репертуару з хорового та оркестрового класів наш обов’язок на кращих зразках національної української музики показувати та культивувати всю велич української народної пісні, теоретично-педагогічної дослідницької думки, композиторської та виконавської школи минувшини і сьогодення.

Позбавляючи себе комплексу меншовартості і вторинності, вичавлюючи по краплині із себе “малороса”, відкривати і вивчати багатотисячолітню історію нашої України з багатющою музичною спадщиною від Середньовіччя до сучасності – ці завдання стоять перед усіма викладачами, які гуртом формують національно свідомого, патріотично вмотивованого майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Від наших спільних зусиль буде залежати, яким прийде у школу до дітей майбутній вчитель музичного мистецтва – озброєний глибокими знаннями та вміннями, володіючий сучасними музичними та комп’ютерними технологіями, з широким світоглядом та креативним мисленням, яскравою особистістю, якою будуть захоплюватися і надихатися діти. Чи вузькопрофільною, гарно фахово навченою, але зашореною сірою мишкою, яка не має свого міцного сформованого стрижня (з хибною думкою, що мистецтво поза політикою), не авторитетного і не комунікуючого з дітьми.

Після прослуховування студентів, визначення та оцінювання викладачами кафедри їхніх вокальних, теоретичних, фахових можливостей, їх індивідуальних вад (неточна інтонація, нерозвинута дикція та відчуття ритму, бездиханність, невиразна емоційність, недостатнє володіння музичним інструментом тощо) проходить розподіл по хоровим колективам, враховуючи індивідуальні

вподобання та побажання студентів навчатися в конкретно обраному хорі.

Жіночий хор “Павана” був заснований мною у 1985 році. “Хрещеним батьком” колективу я вважаю видатного хормейстера та педагога сучасності, героя України, лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка, народного артиста України, академіка А. Т. Авдієвського. Головуючи на випускних державних іспитах в Київській державній консерваторії (а тепер Національній музичній академії імені П. І. Чайковського) він відзначив і запросив мене на викладацьку роботу до себе на кафедру хорового співу та диригування на музично-педагогічний факультет НПУ ім. М. П. Драгоманова. Саме йому належить ідея створення жіночого хору, в якому студенти (на той час майже мої ровесниці) різні за своєю фаховою спрямованістю, оволодівали б майстерністю хорового співу.

Ця пропозиція маестро стала знаковою у моєму житті. Спілкуючись з хористками, завжди розказую про цей доленосний випадок, який окреслив весь мій подальший професійний шлях. Шлях становлення як педагога, наставника, диригента, виконавця, керівника хору в постійному творчому неспокої і пошуку нових форм і методів самовдосконалення і самореалізації.

Поряд з величезною вдячністю і радістю організувати і очолити свій хоровий колектив (це видавалось нам випускникам майже нереальним), було чітке усвідомлення величезної відповідальності перед маестро Анатолієм Авдієвським, неперевершеним авторитетом, майстром хорової справи, який в тебе повірив і тобі довірив створити хоровий колектив і творити в ньому.

Впродовж 37-ми років, керуючи жіночим хором “Павана” та викладаючи хорове диригування, я завжди наголошувала про величезну роль і відповідальність педагогів, викладачів музично-педагогічного факультету (професіоналів, практиків-виконавців, яскравих особистостей, знаних у всій Україні та світі) у формуванні сучасного, конкурентоспроможного, озброєного новітніми знаннями і практичними навичками майбутнього вчителя музичного мистецтва. Тільки об’єднавши всі наші зусилля, ставши для студентів наставниками і непересічними орієнтирами, якими вони

будуть захоплюватися і пишатися, ми зможемо всебічно розкрити і розвинути особистісні якості студента.

Стати для них авторитетом своєї справи, спонукати до творчого пошуку, осмислення музично-теоретичних процесів, емоційно співпереживати від досягнення результату та поставленої мети.

Під час роботи з хором і в класі з хорового диригування, ділюся своїми спогадами про викладачів (беззаперечних авторитетів), про яскравих митців-виконавців, творчість яких формувала мене як особистість, надихала мене на саморозвиток та самовдосконалення, відкривала безмежний світ музичного виконавства.

Патріарха Київської хорової школи П. І. Муравського – народного артиста України, лауреата премії імені Т. Шевченка, професора, керівника хору студентської консерваторії, знає кожен мій студент. Саме він, запропонувавши систему вправ і розспівок, самовіддано відшліфовував свою унікальну вокально-хорову інтонацію в нетемперованому строї. Спів а capella під камертон став його основним принципом в хоровій роботі над розвитком загостреного інтонування. І для мене, як представниці його київської хорової школи, робота під камертон в жіночому хорі “Павана” зі своєю вибудованою системою інтонаційних вправ-розспівок, стала головним чинником у досягненні чистого хорового звучання.

Мій викладач з хорового диригування кандидат мистецтвознавства, професор Г. Й. Ткаченко поглибила і розвинула мої мануальні диригентські навички. Окрім цікавих уроків в класі хорового диригування, це ще її репетиції як симфонічного диригента в оперній студії при консерваторії. Сидячи в оркестровій ямі з партитурами ми вивчали із середини побудову і звучання симфонічного оркестру, звукову характеристику оркестрових груп, їх специфіку звуковидобування. Надзвичайно цікаво було спостерігати за її роботою з солістами, вокальними ансамблями, хором. Тому у своїй педагогічній роботі у класі хорового диригування я завжди відсилаю студентів до ознайомлення та вивчення оркестрової партитури, до осмисленого хорового та симфонічного диригування.

Постать великого хорового майстра, харизматичного маестро А. Т. Авдієвського заворожувала своєю несамовитою любов'ю до української народної пісні, яку він пропагував по всьому світу. Саме

через пісню світ пізнавав Україну. Запам'яталися його унікальні, експресивні репетиції з народним хором імені Г.Верьовки, свіжі та несподівані для вуха поєднання академічних і народних жіночих голосів, що безмежно розширили теситурні можливості виконання хорової партитури.

Це була справжня революція, новаторство, провокація для багатьох керівників народних хорових колективів. Нові тембри, нові можливості дозволили хору співати духовну хорову музику, сучасну хорову музику та музику західноєвропейських класиків.

Особливо мене вразили репетиції А. Т. Авдієвського над фольк-оперою Є. Станковича “Цвіт папороті”. Поєднання таких двох титанів як А. Авдієвський і Є. Станкович – це космічне поєднання енергії, виверження вулкану емоцій, унікальних хорових та оркестрових тембрів і ритмів, нове поєднання хорової і оркестрової поліпластовості та фактури. Детальна і прискіплива робота маестро над осмисленою фразою та смисловою інтонацією в хорі, вимоглива робота над сценічним образом солістки Н. Матвієнко, синкретичне поєднання співу хору, солістів, оркестру, танцювально-хореографічної групи, режисерської майстерності, світла та унікальних костюмів перевернуло весь мій світогляд. Тому, прийшовши на музично-педагогічний факультет і очоливши жіночий хор “Павана”, все своє творче життя намагалася із традиційного статичного навчального хору створити концертний живий і рухливий хоровий організм, в якому студентки, опановуючи усі ази хорової звучності і сольного виконавства, вміли пластично рухатись, застосовували на практиці свої вміння гри на різних музичних інструментах. Були хоровими акторами, продукували фонтан ідей щодо постановки творів, світла, костюмів, застосування слайдів, мультимедійних комп'ютерних технологій. Ідея живого організму, хорового театру стала візитівкою жіночого хору “Павана”. А створення на базі хору креативного, витонченого, неповторного ансамблю “Милесенькі” – як пошук і реалізація нових форм самовираження співачок.

Надзвичайно потужний поштовх в моєму розвитку як хормейстера, хориста-вокаліста, пов'язаний з роботою в камерному хорі імені Б. Лятошинського під орудою відомого хормейстера,

композитора і диригента, народного артиста України В. П. Іконника. Особливе поквартетне, стереофонічне розміщення хористів, де кожен у своєму квартеті соліст, розвинув у мене ансамблеве мислення і колосальну зосередженість і відповідальність. Насичені репетиції, концертні виступи, гастрольні поїздки, студійні записи всіх мотетів Баха, Щютца, меси Россіні, Вівальді відкрили для мене безмежний всесвіт західно-європейської хорової музики. Прискіпливе відношення В. Іконника до різноманітних штрихів, акцентів, виконання бахівських юбіляцій, глибока робота над стилем, літературною та музичною мовою вчила мене у своїй педагогічній діяльності, в роботі зі студентами бути стилістично обізнаною, грамотною, вивчаючи і пояснюючи співакам особливості виконання певних штрихів і прикрас.

На репетиціях і концертах славетної “Думки” під орудою великого майстра хорової справи, народного артиста України, лауреата премії імені Т. Шевченка, професора та диригента Є. Г. Савчука я пізнавала, відкривала для себе всю велич української хорової композиторської школи від старовини до сучасності. Озвучуючи масштабні вокально-симфонічні партитури сучасних українських композиторів (І. Карабиця, Є. Станковича, М. Скорика, Л. Дичко та ін.) Є. Савчук підносив на більш високий рівень сприйняття складної сучасної хорової мови, виховуючи нас на новій національній академічній естетиці.

Чоловіча капела імені Л. Ревуцького під керівництвом яскравого хормейстера-диригента, великого українського патріота, народного артиста України Б. Антківа, приголомшила мене бархатним органним і ніжним звучанням унікальних чоловічих голосів. Він першим репрезентував великий пласт хорових стрілецьких пісень українських повстанців.

Постать видатного симфонічного диригента, народного артиста України, лауреата премії ім. Т. Шевченка, професора С. Турчака вражала надлюдською харизмою, вмінням унікальною диригентською технікою підкорювати звуковий простір симфонічного оркестру. Його оркестрові репетиції, вимогливість до солістів, оркестру, хору, солістів балету, глибоке занурення у оркестрову партитуру просто вражала.

Творча співпраця хору консерваторії під керівництвом П. Муравського з видатними співаками України, провідними викладачами (А. Солов'яненко, Є. Мірошніченко, Д. Петриненко, Д. Гнатюком, М. Кондратюком та багатьма іншими), майстер-класи, концертні виступи, студійні записи творів видатних українських композиторів (М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, М. Лисенка, Л. Ревуцького, А. Кос-Анатольського, І. Шамо, П. Майбороди) створили міцне підґрунтя для мого розвитку і становлення.

Всі ці непересічні особистості формували мій світогляд для подальшої самостійної, професійної, творчої та педагогічної діяльності.

Надзвичайно дієвим і взаємодоповнюючим є зв'язок хорової кафедри з кафедрою постановки голосу. Завдання, які ставить і реалізує керівник хору співзвучні з багатьма прийомами, підходами і методами викладачів сольного вокалу. Нас більше об'єднує чим роз'єднує.

Це особисті знайомства з кожним студентом, спільні прослуховування та ідентифікація його голосу, тембру, діапазону, інтонації. Бесіди про природу людського голосу, побудову голосового апарату, норми гігієни та догляду за ним.

Диригентсько-співацька постава є однією із головних тем нашої взаємодії. Через пізнання свого тіла, вивчення його складових функцій, рухів, ми розказуємо і практично показуємо на вправах-розспівках, як ми досягаємо розкутості тіла і свободи звука.

Нас об'єднують правила формування голосних у єдиній вокально-хоровій артикуляційній манері, засоби звуковидобування та звукоутворення, закони вокально-хорової дикції.

Мистецтво вокалу – це мистецтво дихання. Опанування нижньореберним-діафрагматичним диханням є головною умовою, наріжним каменем в опануванні сольного і хорового вокалу. Разом ми надаємо знання про діафрагму, резонатори (їх значення та застосування при співі), володінням фіксованою та рухливою динамікою в побудові музичних фраз. Близьке звукоутворення та роль язика, губ, зубів, нижньої щелепи, піднебіння, оперте звучання.

Хормейстер, діагностуючи індивідуальні проблеми, індивідуальну ваду хориста, рекомендує на уроках індивідуального

вокалу викладачу приділяти більш детальну увагу щодо усунення даної вокальної проблеми на основі колегіальності, взаємодії і взаємодопомоги. Найчастіше ми маємо справу із скутістю у гортані та щелепі, з низьким тонусом м'язів і не розвинутою артикуляцією (німі губи), гнусавістю та опущеним піднебінням, невмінням затримувати дихання і економно, підтримуючи діафрагмою і м'язами живота, видихати. Нерозуміння високої співацької позиції та форсованого звуку.

Ми маємо разом співпереживати, надихати і радіти досягненням студентів в опануванні і накопиченні навичок вокально-хорового співу. Спонукає їх до читання вокально-хорової літератури, до перегляду і прослуховування записів видатних солістів і хорів, до відвідування хорових вокальних, симфонічних концертів, оперних вистав та балету. Наше завдання – формувати навички свідомого художнього виконання творів, прищепити художній смак, формувати сценічну культуру поведінки та артистизм.

Розвиток високої національної свідомості і духовності, патріотизму на кращих зразках української та світової вокально-хорової музики – має стати для нас головною метою у вихованні студентів.

Робота зі студентами над сольними партіями чи дуетами (для постановки і озвучування хорових творів), концертні виступи викладачів-вокалістів з хоровими колективами – все це ще більше підсилює і надихає на професійний емоційний взаємозв'язок наших кафедр на творчість і натхненну співпрацю. Неможливо уявити собі повноцінну роботу хорового класу без взаємозв'язку з дисциплінами циклу музично-теоретичної підготовки.

Читання з аркушу – одна із головних форм опанування музичної думки та вивчення мелодичного хорового строю. Фундаментальні теоретичні знання дають можливість студентам глибоко і усвідомлено підходити до читання хорових партитур – закріплення знань і умінь щодо інтонування в нетемперованому строї, опрацювання загостреної інтонації, висхідних і низхідних діатонічних і хроматичних півтонів, тонів, великих і малих інтервалів, збільшених і зменшених сполучень через проспіване і хорове осмислене застосування цих навичок в хорі на практиці.

Вивчення законів гармонії, проспівування акордів та їх обернення, септакордів та їх обернення, альтерованих акордів з використанням хорових партитур – все це спонукає студентів до практичного застосування цих навичок в інтонуванні та вибудові гармонічного строю в хорі.

Застосування камертону, побудова і осмислене проспівування інтервалів і акордів, закріпить вміння настроювати тонально хор а capella, вміння розложити голосом по партіям гармонічному вертикаль. Такі теоретичні, слухові тренінги сприяють якісному засвоєнню хорової партитури.

Гра хорової партитури а capella на теоретичних заняттях з проспівуванням голосом окремої хорової партії, переключення з одної на іншу партію розвиває гармонічний слух, мислення та гармонічну орієнтацію студентам в роботі хорового класу. Вся підготовча робота на теоретичних дисциплінах повинна бути націлена на кінцевий результат, на перспективу – концертну творчість та концертне виконання.

Співпраця викладачів-теоретиків зі студентами у написанні анотації (стильові особливості, визначення форми, аналіз побудови музичної тканини, поліфонія і її закони, визначення типу, виду фактури, тощо) спонукає до більш тісних, особистісних зв'язків емоціонального і психологічного налаштування зі студентом.

Нові знання із звукорежисури, ролі акустики, вивчення мультимедійних технологій, відео та аудіо запису, поняття студійного звуку та мікрофону, аранжування та створення власного супроводу і власної фонограми – це той неоціненний об'єм знань і навичок, який так необхідний сучасному, креативному студенту, майбутньому вчителю музичного мистецтва в школі. Застосовуючи на практиці ці знання у записі кліпів, монтуванні відео і аудіо звучанні жіночого хору “Павана”, презентацій хору і створення своєї сторінки на You-Tube, створення Google-диску “Павани” із звітністю (здачі) хорових партій програми з хорового класу, проведення відео-спілкування, відео-уроків, стрімів, інтерв'ювання, вибір відеоряду і відео локацій, комбінування відео, хорових фрагментів, накладання тексту на музичний запис з відеорядом, створення логотипу жіночого хору “Павана” та використання його на всіх CD-дисках та створення

QR-коду “«ПАВАНИ” світ...” – це те, що захоплює студентів, відкриває вікно у застосуванні своїх можливостей, підіймає самооцінку студентам, надає можливість бути співтворцями в хорovому багатоголосі “Павани”.

Творче кредо “Павани” – виконання складних хорovих творів сучасних українських композиторів. Наш жіночий хор став творчою лабораторією для багатьох із них.

Є. Станкович, М. Скорик, В. Сильвестров, Л. Дичко, Ф. Фільц, В. Степурко, В. Польова, А. Гаврилець, Ю. Алжнєв, І. Алексійчук, В. Зубицький, В. Рибалко – це далеко не повний перелік шанованих композиторів-особистостей, авторитетів, які присвячували “Павани” свої твори і довіряли їх перше виконання. Композитори були у нас на репетиціях на факультеті мистецтв імені Анатолія Авдієвського, вивчали цей “диво-інструмент”, так би мовити із середини. Пізнаючи його “виписувались”, змінюючи теситуру, образи, застосовували прозорі тембри, пластику звуковедення і віртуозності, застосовували нами запропоновані суто хорovі, сонористично-шумові звукові прийоми. У живому спілкуванні з композиторами, у творчому пошуку, студійних записах і потужних концертних виконаннях у талановитих студентів відкривалася жага до пізнання таїн та композиторського ремесла.

Хочеться згадати про надзвичайно цікаву, плідну співпрацю з усіма нами шанованою особистістю, прекрасним композитором і чуйним педагогом нашої теоретичної кафедри М. Шухом. Викладаючи теоретичні дисципліни, він своїм прикладом і самовіддачею, жагою до експериментів і новаторським підходом у хорovому звучанні, підкорював співачок “Павани”. Хорovий цикл “Чаклувальні пісні” – це унікальне поєднання пластичного композиторського задуму з феєричним багатоголоссям дівочого хорovого театру, який використовував всі мислимі і немислимі звуки природи та мінливого зачарованого стану. В історії залишилися студійні записи цього циклу, запис на You-Tube та дуже цікавий відео-кліп, який встиг змонтувати Михайло Шух.

Кафедри фортепіанного і оркестрового виконавства об’єднують більш фахово підготовлених і сформованих студентів, у яких за плечима роки навчання і опанування свого фаху та теоретичних

предметів. Досягнувши певного професійного рівня, вступивши до факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, вони вперше зіштовхуються з обов'язковим вокально-хоровим циклом з предметів і відчувають свою безпорадність. Новий вид музичної діяльності зазвичай їх лякає. Піаністи-індивідуалісти, більшість з яких не одразу “вмонтовуються” в соціум (хор, оркестр). Спостерігається деяка відстороненість, сором'язливість, відсутність співпереживання і єдності з дівчатами по хоровій партії, нерозуміння кінцевого результату. Адже, як виявляється, вони ніколи не співали, не співали і в їхніх родинях. Вони ніколи не чули і не прислухалася до тембру свого голосу. Не брали участі у шкільних хорових і вокальних гуртках. Емоції гуртового вокально-хорового музикування, радість всіх задля досягнення колективного результату, де кожен член хорової партії, об'єднаний один з одним спільними завданнями, на початку у багатьох дівчат відсутні. Тільки з часом, маючи міцне професійно-теоретичне підґрунтя, накопичують нові знання та вміння, студентки психологічно і фізично адаптуються в хоровому колективі, вливаються в єдиний організм, стають важливою ланкою взаємозв'язку і взаємодопомоги, стають інтонаційними “стоперами”. Деякі викладачі-піаністи на своїх індивідуальних заняттях пропонують “проспівувати” фортепіанні мелодії (спочатку закритим ротом, потім на голосну). Такими вправами, в невимушеній атмосфері викладач заохочує до такого роду музикування, встановлюючи поступово зв'язок між вухом, зв'язками, моторикою рук та їх координацією. Психологічно розслаблюючий і націлюючий на свідоме отримання задоволення від такого вокально-фортепіанного музикування.

У інструменталістів поряд з фаховими навичками гри є навички гуртового музикування в дитячих шкільних оркестрах, оркестрових студіях, ліцеях, училищах, більша емоційна та психологічна розкутість. Це все дає їм змогу легше адаптуватися в хоровий організм, хоча так само відмічається у більшості студенток відсутність вокально-хорових навичок. Виключення складають бандуристки, які як правило, граючи на інструменті, акомпанують своєму голосу, співають в ансамблі бандуристок. У жіночому хорі “Павана” вони завжди окраса хору.

Опанування піаністами, теоретиками, вокалістами, методистами, з додаткового інструменту, гра в оркестрі, а далі – спів в хоровому колективі – це колосальний досвід, накопичення знань і умінь різних дисциплін для подальшої самостійної музично-педагогічної роботи студента. А гра хорових партитур (на 2, 3, 4 хорових стрічках) в класі індивідуального фортепіано підготує його до концертмейстерської діяльності в хорових колективах та класах хорового диригування у майбутній творчій діяльності.

Протягом чотирьох років навчання на факультеті мистецтв імені Анатолія Авдієвського студенти опановують цілий комплекс знань та умінь: хорове диригування та хоровий клас, гра в оркестрі та на фортепіано, вивчають додатковий музичний інструмент, поглиблюють теоретичні знання. Деякі цілеспрямовані і харизматичні по натурі студенти-лідери, відчувають потяг та цікавість до подальшого вивчення та опанування мистецтва диригування і вступають до магістратури на спеціальність симфонічне диригування.

Саме на заняттях з хорового диригування та комплексу хорознавчих дисциплін проходить початковий етап формування знань, умінь, специфічних мануальних та моторних навичок, необхідних для диригента-симфоніста:

- знання свого тіла, диригентська постава;
- знання мануальної техніки (роль кисті, ліктя, всієї руки, малювання вертикалей, горизонталей);
- знання хору та його складових (хорових партій);
- вивчення типів і видів хорів (чоловічий, жіночий, мішаний, юнацький, дитячий, хор хлопчиків);
- опанування хорових позицій (1, 2, 3);
- індивідуальні диригентські вправи на подолання скутості, зажатості, втоми, дихальні вправи;
- робота над диференціацією рук (вправи на незалежний показ-вступ різними руками у різних позиціях);
- знайомство з простими, складними схемами, перемінним розміром, з поліритмією (вправи на одночасний показ руками в різних схемах);
- поняття ауфтакту – вдиху для хору (оркестру);

- розуміння основного принципу – увага, вдих, фіксація вдиху, економний видих;
- знання про природу людського голосу та його характеристика (тембральне забарвлення, діапазон);
- опанування основним принципом legato в хоровому співі та хоровому диригуванні (наповненість, в'язкість жесту і безперервний м'який перехід, перетікання звуків один в одній, без звукування);
- робота в різних штрихах (non legato, marcato, staccato);
- робота в різній динаміці (фіксованій – f, mf, mp, p, pp) та рухливій (cresc. та dim.);
- зняття (фіксоване – зупинка та зняття, об'єднане з ауфтактом до наступної долі – продовження музичної думки);
- знання музично-хорової термінології (ten., sosten.);
- закони хорової артикуляції (єдина вокально-хорова манера звукоутворення і артикуляції);
- типи і види ансамблю (частковий, половинний, загальний, ритмічний, динамічний);
- ланцюгове дихання, як основний принцип побудови музичної думки та його закони;
- атака звуку (тверда, м'яка);
- читання хорових партитур (проспівування та перехід з одного голосу (партії) на інший, спів гармонічних вертикалей, гра партитури різних типах хорів (чоловічий, жіночий, змішаний));
- розуміння оркестрової позиції (розташування оркестрових груп, знання музичних інструментів (в яку групу входять – дерев'яні, духові, струнні));
- різниця позицій хорового і симфонічного диригування;
- знання специфіки звуковидобування у різних інструментах оркестру;
- знайомство з оркестровою партитурою та вивчення різних ключів в яких грають різні інструменти;
- організація тіла диригента та основні принципи переміщення та зворотів під час диригування різними оркестровими групами (скрипки, дерево, віолончелі);
- психологічна стійкість, врівноваженість та комунікабельність, вміння керувати звуковим простором та емоціями;

– відвідування концертів хорової та симфонічної музики, прослуховування аудіо та відеозаписів провідних виконавців та диригентів, ознайомлення та вивчення спеціальної музичної літератури з диригування різних західноєвропейських диригентських шкіл, відвідування майстер-класів провідних диригентів;

– акумулюючи всі знання, виховувати у собі особистість з широким світоглядом і з невинним бажанням самовдосконалюватись.

Маючи потужний диригентсько-хоровий досвід, вивчивши пластику людського голосу та хору, опанувавши всі премудрості хорового ремесла, студент відчуває себе підготовленим до переходу на інший, вищий рівень розвитку – до симфонічного диригування. Яскраві викладачі-практики, провідні “діючі” диригенти симфонічних, народних, камерних оркестрів України відкривають безмежний світ симфонічної музики і симфонічного диригування. Своім практичним досвідом, оркестровими репетиціями та концертними виступами вони заохочують і спонукають студента до розвитку, накопиченню нових слухових вражень, поглибленню навичок керування студентським симфонічним оркестром.

Творчий, педагогічний потенціал надзвичайно потужної професійної кафедри хореографії, очолюваної маестро, українським хореографом, генеральним директором – художнім керівником Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України ім. Павла Вірського, народним артистом України, професором, Героєм України М. Вантухом, на мою думку, не в повній мірі використовуються нами, викладачами-музикантами на факультеті мистецтв.

А потреба в їх знаннях і вміннях колосальна. Обмінюючись досвідом своїх педагогічних, методичних розробок, ми маємо надати можливість студентам-музикантам знати своє тіло та його будову, пластику і семантику рухів, цикл елементів рухів-вправ з класичного народного та сучасного танців, ритміки, пантоміми, роль і принципи дихання, як основного об’єднуючого життєдіяльного процесу в мистецтві.

На мій погляд, доцільно було б налагодити взаємозв’язок між дисциплінами “хореографія-хорове диригування” та додати “хорове

диригування-хореографія”, в якому студенти свідомо, осмислено, знаходячи спільні рухи і навички, переносили б і застосовували у різних видах музичного виконавства, зокрема і у хоровому.

Цікава співпраця жіночого хору “Павана” з викладачами кафедри хореографії під час постановки хорового твору сучасної української місткіні Т. Власенко “Колядка”. Вона використала цікавий композиторський прийом – поєднала православні традиційні тексти коляди (“Пречиста Діва, Сина родила”) з ритмами середньовічного танцю в стилі павани, що означає танець любові. Ілюстрації старовинної графіки з історії танцю, характерних поклонів-реверансів, стрункого, вигнутого опертого тулуба з гордо піднятою головою, характерного кроку по колу із схрещенням (переплетінням) рук, як символ чоловічого і жіночого начал, обов’язковий зоровий контакт – це той, далеко неповний перелік практичних знань, неоціненний колосальний досвід для мене, як керівника і для розвитку особистості студенток жіночого хору, якими поділилися колеги-викладачі кафедри хореографії.

У концертному виконанні по-новому, але дуже органічно переплелись спів жіночого хору під ритми костаньєт з дуєтом солісток, співаючих і невимушено граціозно танцюючих в стилі павани. Це був не тільки танець любові, це була пісня любові!

Жіночий хор “Павана” є не тільки високо професійним, академічним концертним колективом, він є уособленням яскравого емоційно живого організму. Хоровий театр, в якому кожна студентка – особистість, яка навчається емоційно співати, співпереживати і граціозно рухатись у поставлених керівником мізансценах, використовувати гру на музичних інструментах, володіти сучасними сонористичними, хоровими прийомами звукоутворення та звукошумовими, ударними, навичками народних автентичних інструментів, застосовувати свої технологічні мультимедійні навички і знання.

Така синкретичність, багатогранність у застосуванні різноманітних форм і методів самовираження, дає змогу хоровому співу, в тісній взаємодії і співпраці з іншими кафедрами факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, постійно розвиватися, оновлюватися, відповідаючи на нові запити і виклики сьогодення.

Дякую кожній паваночці за пережиті разом надзвичайно сильні емоції – від потужних хорових репетицій, творчих пошуків і сумнівів, до яскравих концертних виступів, студійних записів та конкурсних перемог!

Понад 200 фондових записів, записи CD (“Щедрик”, “Веснянки-гаївки”, “Павани світ”, творів західних композиторів), три Гран-прі, участь у понад 40 Всеукраїнських і міжнародних фестивалях, яскраві концертні виступи на престижних сценах України – це неоцінений концертний досвід співачок “Павани”, формування творчої особистості. Музичні критики називають “Павану” “хоровим дивом”, “чудо-інструментом”, який є окрасою сучасної української хорової культури.

Глибоке, ґрунтовне та всебічне вивчення національної української хорової спадщини, історичного розвитку та вивчення творів сучасних українських композиторів – головна доктрина репертуарної політики жіночого хору “Павана”.

Репертуар хору спрямований на створення максимальної зацікавленості ним хористками, є першим важливим поштовхом, стимулом інтенсивного, творчого, естетичного інтересу у майбутніх учителів музичного мистецтва. В свою чергу, хоровий клас є тим яскравим дзеркальним відображенням особистості хорового керівника, його професійної ерудиції і художнього смаку, його загальнолюдських якостей.

Керівник хору повинен мати повну уяву про можливості свого колективу: кількісний та якісний склад, рівень професійної, вокально-хорової підготовки, урахування вікових особливостей хористок, їхньої емоційно-психологічний стан та розвиток.

Пропонуємо основні напрямки у формуванні репертуару жіночого хору “Павана”:

1) народні українські пісні обрядово-календарного циклу

(колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, купальські, петрівочні, обжинкові), любовна лірика, історичні та побутові пісні в обробках видатних українських композиторів-класиків (К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, Я. Яциневича, О. Нижанківського, М. Лисенка, Ф. Колеси, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, А. Авдієвського);

2) сучасний український “неофольклорний” напрямок:

Г. Гаврилець “Крокове колесо” хоровий цикл, “Купальські пісні” диптих, “Засвічу свічу”, “Ой, в полі-полі”; Ю. Алжнев “Пробудження” хоровий цикл та “Щедрівка”; В. Рибалка “Пісні мавок хоровий цикл; М. Шух “Чаклувальні пісні” хоровий цикл; О. Яковчук “Ой, в борі-борі” хоровий цикл, кантата “Пори року” та “Щедрівка”; Є. Станкович “Купальські пісні” з фольк-опери “Цвіт папороті”; І. Шамо “Веснянка”, “Купальські” та “Топтання рясту” з хорової кантати “Ятранські ігри”; Л. Дичко – кантата “Пори року”; Л. Шукайло “Пори року” хоровий цикл; В. Сільвестров “Тиха вода”; І. Щербаков “Зима” хоровий цикл; І. Захаржевський – купальські, веснянки, колядки, щедрівки; О. Скрипник “Ой, нині свято Яна”; О. Некрасов “Розкопаю я гору”; В. Зубицький “Співаночки” триптих;

3) духовна українська хорова музика:

– Переклади для жіночого хору наспівів Києво-Печерської Лаври;

– Переклади окремих номерів з “Літургій” та “Всенічних”, духовних хорових концертів українських композиторів: М. Дилецького, Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Яциневича, М. Вербицького;

– **Сучасна хорова українська музика:** Л. Дичко “Літургія № 2” та псалом “Нехай благословляє нас Бог”; Є. Станкович “Херувимська пісня” та псалом “Господь, то мій Пастир”; М. Скорик – псалом “Не карай мене, о Господи”; В. Сільвестров – псалом “Господь, то мій Пастир” та “Царю Небесний”; В. Степурко – триптих “Три вечірні молитви”, псалом “Царює Господь”, псалом “На ріках Вавилонських”; Г. Гаврилець – псалом “Блаженний, хто дбає про вбогого”, псалом “Богородице, Діво, радуйся”, псалом “Боже, мій, нащо мене Ти покинув”; Б. Фільц – псалом “Господи, Владико наш”; В. Польова “Благого Царя”; В. Зубицький “Царю Небесний”; І. Алексійчук – псалом “Мій голос до Господа”, “Вечірня молитва”; М. Шух “Молитва”, диптих “Исполнение всех Благих” та “Молитва ко Святой Троице”; Ю. Іщенко – псалом “Благослови, душе моя, Господа”; В. Рунчак – хоровий цикл “На смерть Ісуса”, молитва “Отче наш”; Т. Яшвілі “Богородице, Дево, радуйся”, “Трисвятое”, “Ныне отпускаеши”;

4) світська сучасна українська хорова музика:

В. Степурко – театралізована містерія “Павана” (в місячних тонах) та “Павана” (у засніжених ланах), хоровий диптих “Супраментальний Сон” (“Павана” (у весняних снах), “Павана” (у завітчаних садах); В. Польова “Сугревушка”; М. Шух “Пустячок”; І. Алексійчук “Листи з мушлі” триптих, хорова містерія “Потойбічні ігри”; І. Щербаков “Босоніж по землі” хорова кантата; Л. Дичко “Здрастуй, новий, добрий день” хорова кантата; В. Зубицький “Сім сльозин” хорова кантата;

5) західна хорова музика:

– музика доби Бароко та Ренесансу (канцони, гальярди, вілланели, хорали, мотети, мадригали) – Е. Відмак “Мадригал”, Дж. Хілтон “Канцона”, Дж. Да Нола “Гальярда”, А. Банк’єрі “Вілланела”, К. Монтеверді “Канцона”, “Мадригал” А. Лотті “*Vere linguoeres nostras*”, Т. Морлі “Філонела” Ц. Франк “Псалом № 150”;

– “Висока” хорова музика композиторів-класиків: дуети та тріо з мес І. С. Баха, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, М. Гайдна “*Laudate pueri Dominum*”, О. Лассо “Ехо”, Д. Б. Перголезі “*Stabat Mater*”, Дж. Верді “Три духовних творів”;

– переклади частин мес, псалмів, реквіємів та оригінальні твори: Ф. Шуберта, Ф. Шумана, Г. Форе, Б. Бріттена “*Messa-Brevis in B*”, Дж. Раттера, Ц. Франка, Ф. Пуленка, Дж. Уебера.

– оригінальні хорові цикли Б. Бартока “Радше б я не знала”, “Оглядини”, З. Кодай “Ніч у горах”, “*Ave Maria*”, В. Торміса “Кошкина пряжа”, “Тетушкин клубок” Є. Угальде “*Ave Maris Stella*”, “*Uraren besotik*”, З. Штробаха “*Ave Maria*”, Х. Бусто “*Lafa-lafa*”, “*Mari Miguel*”, “*Salve Regina*”.

Керівник хору є головною особою яка, формуючи репертуар, визначає:

– шляхи, методи і форми в надбанні та розвитку професійних вокально-хорових навичок майбутніх вчителів музичного мистецтва;

– формує світогляд цільної, високодуховної, гармонійної особистості; свідомого українця, люблячого свою мову, державу, вивчаючи історію і багатовікові національні високохудожні хорові традиції;

– вивчає зразки світового хорового надбання;

- формує знання про жанри, види хорової музики;
- всебічно розвиває художнє мислення, музичні здібності, емоційно-чуттєву сферу;
- збагачує інтелектуальний та творчий потенціал;
- сприяє розвитку орієнтації в стилях та їх особливостях в історичному розвитку.

Репертуарна програма навчальної дисципліни “ХОРОВИЙ КЛАС” формується таким чином:

- твори, які складають індивідуальну програму підсумкового іспиту з хорового диригування майбутніх фахівців;
- твори підвищеної складності, які потребують досконалого володіння сучасними прийомами вокально-хорової техніки, креативних, новаторських знань, умінь та навичок в диригуванні, постановці твору, формуванні та керуванні хоровою звучністю (сонористичні, звуко-шумові ефекти, хорова поліпластовість, політональність та поліритмічність, синкретизація та взаємопроникнення різних мистецьких жанрів);
- програми концертних виступів на конкурсах, фестивалях, різних мистецьких заходах; професійні відеозаписи та записи на CD;
- твори середньої складності для методики роботи з хором.

Від знайомства з монодійними наспівами Києво-Печерської Лаври та григоріанських хоралів, через духовну і світську хорову музику 16-19 століть (епоха Бароко, Ренесансу, Романтизму, Класицизму); від традиційних обробок народних пісень до сучасних “неофольклорних” композицій, авангардних хорових циклів ХХ-ХХІ століть зі складною музичною мовою, сприйняття та виконання яких потребує високого професійного інтелекту і професійних навичок хорового співу у жіночому хорі “Павана” майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Перелік хорових творів, які увійшли до трьох CD-дисків:

I. “Щедрик”

1. Микола Леонтович “Щедрик”
2. Кирило Стеценко – “Нова радість стала”
3. Яків Яциневич – “А в Києві-граді”
4. Олександр Кошиць – “Янголи в небі”

5. Остап Нижанківський – “Бог ся рождає”
6. Тетяна Власенко – “Колядка”
7. Остап Нижанківський – “Возвеселимся всі”
8. Олександр Кошиць – “Дивная новина”
9. Кирило Стеценко – “По всьому світу”
10. Народна – “Народився нам Спаситель”
11. Кирило Стеценко – “Щедрий вечір”
12. Микола Леонтович – “Пречиста Діва”
13. Андрій Гнатишин – “Радуйтеся всі люди”
14. Кирило Стеценко – “Днесь поюще”
15. Кирило Стеценко – “Ой, у саду-саду”
16. Анатолій Авдієвський – “Павочка”
17. Юрій Алжнев – “Щедрівка”
18. Народна – “Небо ясні зірки вкрили”
19. Народна – “Три царі”
20. Франц Грубер – “Свята ніч”
21. Народна – “Ой, не спіть, не спіть”
22. Іштван Мартон – “Коли ясна зіезда”
23. Народна – “Василева мати”
24. Зеновій Лавришин – “В зеленім ліску”.

II. Веснянки

1. Народна – “Благослови мати”
2. Л. Шукайло – “Весна, днем красна”
3. Обр. Т. Левшенко – “Весняночка-паняночка”
4. Л. Шукайло – “Розлилися води”
5. Народна – “Ой весна, весно, да весняночко”
6. Обр. Е. Піп – “Вийди, вийди, Іванку”
7. І. Шамо – “Веснянка” (з “Ятранських ігор”)
8. Ф. Колеса – “Перепілка”
9. Обр. Л. Байди – “Веснянка”
10. Обр. Г. Ластовченко – “Веснянка”
11. Ф. Колеса – “Нарвала квіточок”
12. О. Яковчук – “Веснянка”
13. Обр. М. Федоріва – “Ходила я по садочку”
14. Обр. Ф. Колеси – “Ой, зацвіли фіялоньки”

15. Г. Гаврилець – “Крокове колесо” (Іч. Фолк-концерту на народні тексти)

16. Обр. Ю. Чміля – “Щебетала пташечка”

17. Обр. Л. Байди – “Гаївки”

18. Ф. Колеса – “А ми поле оремо”

19. Переклад для жіночого хору Л. Байди “Ой, ходить Царенко”

20. Обр. В. Уманця – “Ягілочка”

21. З. Лисько – “Питалася мати дочки”

22. З. Лисько – “Ой, див-див”

23. Переклад для жіночого хору Л. Байди – “А хто видав”.

III. “ПАВАНИ” світ...

1. Е. Відман – “Мадригал”

2. З. Кодай – “Ave Maria”

3. Х. Бусто – “Ave Maria”

4. Дж. Хілтон – “Канцона”

5. Є. Станкович – “Господь – то мій Пастир” (пс. 22)

6. Л. Дичко – “Нехай благословляє Бог” (пс. 67)

7. Г. Гаврилець – “Блаженний, хто дбає про вбогого” (пс. 40)

8. І. Алексійчук – “Мій голос до Господа”

9. М. Скрик – “Не карай мене, о Господи” (пс. 37)

10. В. Сильвестров – “Тиха вода”

11. Ю. Алжнєв – “Щедрівка”

12. І. Щербаков – Хоровий цикл “Зима”, ч. 2 “Ріка заснула в берегах”

13. І. Щербаков – Хоровий цикл “Зима”, ч. 5 “Сніг іде”

14. М. Шух – Хоровий цикл “Чаклувальні пісні”, ч. 1 “Чаклування на сірій чайці”

15. М. Шух – Хоровий цикл “Чаклувальні пісні”, ч. 2 “Ніч”

16. М. Шух – Хоровий цикл “Чаклувальні пісні”, ч. 3 “Янгольська колискова”

17. В. Степурко – “Павана” (в місячних тонах)

Перелік використаних джерел

1. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження. *Мистецтво у школі* : зб. ст., упор. І. М. Гадалова. К. : УДПУ, 1996. Вип. I. С. 80-83.
2. Бенч О. Г. Феномен життя і творчості Павла Муравського. *Науковий вісник НМАУ імені П. Чайковського*. Вип. 7. К. : НМАУ, 2000. С. 171-178.
3. Болгарський А. Г. Музична культура в системі підготовки майбутнього вчителя музики. *Науковий часопис Нац. пед. ун-т імені М. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти* : зб. наук. пр. К., 2004. Вип. 1 (6). С. 7-14.
4. Давидов М. А. До словника музичної педагогіки. *Науковий вісник Нац. муз. акад. України*. К., 2000. Вип. 14: Музичне виконавство. Кн. 6. С. 144-155.
5. Канерштейн М. М. Питання диригентської майстерності. К. : Муз. Україна, 1980. 121с.
6. Ковалик П. А. Деякі питання розвитку професійної освіти хорового диригента. *Проблеми сучасного мистецтва і культури*. Харків, 2000. С. 43-49.
7. Козир А. В. Творча спрямованість вчителя музики у роботі зі співацькими колективами. *Наука і сучасність* : зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту імені М. Драгоманова. К., 2003. Том XXXVIII. С. 96-100.
8. Копосов М. Г. Методика викладання техніки диригування. К. : КДІК, 1994. 15 с.
9. Лащенко А. П. Проблеми дослідження вітчизняної хорової культури. *Українське музикознавство. Музична україністика в контексті світової культури* : наук.-методич. зб. К. : НМАУ імені П. І. Чайковського, 1998. Вип. 28. С. 13-24.